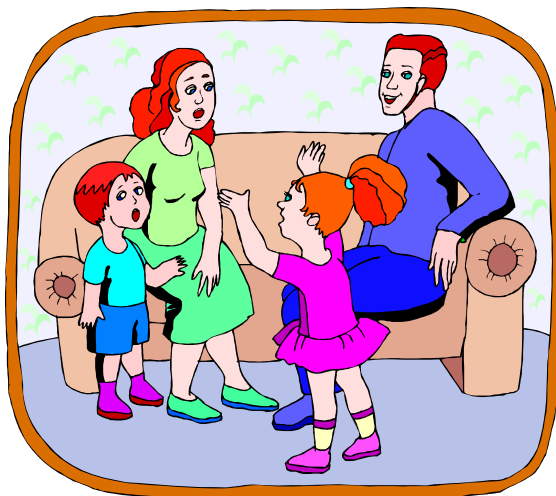

เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง “ความรุนแรงในชีวิตสมรส: ภัยมืดของสังคม”

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

วันอังคารที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2549

ณ ห้องเรียนรวม ชั้น 1

ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการสามารถติดตามความเคลื่อนไหวในประเด็น
ความรุนแรงในชีวิตสมรสได้ที่ <http://bsri.swu.ac.th/abuse>

ความรุนแรงในชีวิตสมรส กัยเงียบของสังคม

โดย สุกมา แสงเดือนฉาย ปิยะตา สมบัติวัฒนา ยงยุทธ แสนประสิทธิ์ และตรีทิพ บุญเยี่ยม

บทนำ

ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic Violence) คือลักษณะการทำร้ายร่างกาย การล่วงละเมิดทางเพศ และทำร้ายจิตใจ ระหว่างสมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันที่ครอบครัวเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น สามี ภรรยา บุตร หรือญาติผู้ใหญ่ โดยความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดจากการทำร้ายมีหลายกรณี เช่น สามีทำร้ายภรรยา ผู้หญิงถูกทำร้ายจากคู่รักของตนเอง บิดาหรือมารดาทำร้ายบุตร ผู้ที่แข็งแรงกว่าทำร้ายบุพการีที่มีความชราภาพหรือญาติผู้ใหญ่ที่มีความอ่อนแอทางสรีระรวมทั้งผู้ที่ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจสังคม โดยภรรยาที่ทำร้ายสามีนั้นมีเพียงส่วนน้อย อย่างไรก็ตามสามารถแยกความรุนแรงในครอบครัวได้ออกเป็น 3 ส่วนตามผู้ถูกระทำ คือ ความรุนแรงที่เกิดกับคู่สมรส เด็กและความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ สำหรับการศึกษาค้นคว้าจะมุ่งเน้นไปที่ความรุนแรงที่เกิดกับคู่สมรสเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัว โดยมุ่งเน้นเฉพาะไปที่การกระทำรุนแรงระหว่างคู่สมรส (Spouse Abuse) ที่ส่วนใหญ่ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ถูกระทำ (Wife Battering) ในปัจจุบันเรื่องนี้กำลังกลายเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญและเกิดขึ้นทุกสังคม จากสถิติการกระทำรุนแรงในลักษณะดังกล่าวนี้แม่ไม่มีตัวเลขที่แน่นอน เนื่องจากการกระทำมักถูกปิดบังหรือเกิดขึ้นอย่างซ่อนเร้นในบ้านที่มิดชิด อย่างไรก็ตาม รศ.นพ.รณชัย คงสกนธ์ ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวกล่าวว่า สถิติองค์การอนามัยโลกพบว่าผู้หญิงถูกสามีกระทำรุนแรงร้อยละ 70 รวมถึงจะถูกกระทำถึงร้อยละ 20 ในประเทศไทยเคยมีการศึกษาวิจัยยืนยันว่าผู้หญิงไทยถูกทุบตีทำร้ายจากสามีหรือคู่รักอยู่ในสัดส่วนระหว่าง 20 - 50 % ในขณะที่งานวิจัยของ นันทนา ธนาโนวรรณ เรื่อง “ความทุกข์ของการถูกทำร้ายในหญิงตั้งครรภ์ ปัจจัยเสี่ยงการปฏิบัติตัวในระยะตั้งครรภ์และผลทางจิตสังคม” พบว่า 1 ใน 4 หญิงตั้งครรภ์ ยอมรับเคยถูกทำร้ายอย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต โดยถูกทำร้ายจากสามีและญาติผู้หญิง

เมื่อกล่าวถึงผู้ที่ถูกระทำรุนแรงในชีวิตสมรส ข้อโต้แย้งที่พบได้เสมอคือ ทำไมต้องมุ่งไปที่ความรุนแรงต่อผู้หญิง เป็นการเหมาะสมกว่าหรือไม่ที่จะให้การดูแลกับผู้ตกเป็นเหยื่อที่เป็นทั้งชายและหญิง สิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจคือ รูปแบบและผลกระทบของความรุนแรงต่อผู้หญิงต่างจากความ

รุนแรงที่เกิดกับผู้ชาย เนื่องจากความรุนแรงต่อผู้หญิงมีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายและผู้หญิง รูปแบบของความสัมพันธ์นี้ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ยอมรับบทบาทเศรษฐกิจและสังคมที่ด้อยกว่าของผู้หญิง (กระทรวงสาธารณสุข. 2547)

การทำร้ายทุบตีเย็บตำหนิ เกิดขึ้นได้ทุกชนชั้นในสังคม สาเหตุเกิดจากความผิดปกติของสมาชิกครอบครัว ทำให้เกิดข้อขัดแย้งและการพิพาทในครอบครัว ถ้าปล่อยทิ้งให้เป็นความขัดแย้งที่เรื้อรังไม่ได้ขจัดแก้ไข ผลสุดท้ายจะเกิดภาวะที่ไม่สามารถควบคุมได้ นักวิชาการหลายท่านแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปจากเหตุผลในข้างว่า ความรุนแรงในครอบครัวเกิดจากการใช้อำนาจอาวุธระหว่างเพศ เช่น สามีที่ไม่ประสบความสำเร็จทางสังคมในหน้าที่การงาน มักจะแสดงความวิตกกังวล หงุดหงิดไปสู่ภรรยา จึงกล่าวได้ว่าความรุนแรงในครอบครัวเกิดขึ้นเมื่อสามีไม่สามารถมีสถานภาพทางสังคม ประสบความสำเร็จต่อการมีอำนาจนอกบ้าน ไม่สามารถทำงานบรรลุวัตถุประสงค์เพื่อนำมาสนับสนุนการมีอำนาจในบ้าน ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ปัจจุบันกำลังมีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของความรุนแรงคือความขัดแย้งของครอบครัว

สำหรับการควบคุมโดยกฎหมาย แม้จะปรากฏในรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ.2540 หมวดว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยรัฐ มาตรา 30 ที่ระบุว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และมาตรา 53 เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม รวมถึงมีกฎหมายอาญาอีกหลายมาตราแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถควบคุมปัญหาดังกล่าวได้ เพราะปัญหาความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาที่ซ่อนเร้น ปกปิด ซึ่งบางทีเป็นการรับรู้กันเฉพาะในครอบครัวเท่านั้น บางครั้งยังเกิดปัญหาจากการจำกัดโอกาสทางการเรียนรู้กฎหมายของผู้หญิง รวมทั้งค่านิยมการกระทำรุนแรงและการข่มขืนตามกฎหมายทำให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมขาดความละเอียดอ่อนต่อความรุนแรงและมักเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิง

เมื่อปัญหาการกระรุนแรงในชีวิตสมรสยังคงอยู่ ย่อมส่งผลกระทบต่อในวงกว้าง และสร้างความเสียหายเป็นมูลค่ามหาศาล รศ.ร.พ.รณชัย คงสนธิ ได้ระบุถึงผลกระทบของปัญหาการกระรุนแรงในครอบครัวว่าจะส่งผลทั้ง **ทางด้านเศรษฐกิจ** ทั้งการรักษาโดยตรงและรักษาทางอ้อมเป็นจำนวนมหาศาล ประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลตน การไม่สามารถประกอบอาชีพได้ปกติ ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ถูกออกจากงาน หรือลาออกเอง รวมทั้งการไม่มีงานทำ **ทางด้านสังคม** ผลกระทบคือการมีพฤติกรรมความเสื่อมเสียศีลธรรม กระทบต่อสิทธิมนุษยชน ความผิดกฎหมายบ้านเมือง จากผลวิจัยชี้ชัดว่าเด็กในครอบครัวที่มีความรุนแรง จะมีปัญหาทางด้านพฤติกรรม โรคจิต โรคประสาท วิตกกังวล ความก้าวร้าว รวมถึงการใช้สารเสพติดในอนาคต **ทางด้านสาธารณสุข** ผลกระทบ

ในด้านนี้คือ ความเจ็บป่วยทางด้านร่างกายจนนำไปสู่การรักษา ความพิการทางกาย ความเจ็บป่วยทางจิต โรคทางจิต โรคประสาท โรคซึมเศร้า การฆ่าตัวตาย และการทำร้ายคนใกล้ชิด และการก่อให้เกิดปัญหาทางจิตใจของลูกในครอบครัว และ **ทางด้านความมั่นคง** ผลกระทบคือการล่มสลายของครอบครัว การหย่าร้าง การทำร้ายถึงแก่ชีวิต การเป็นคดีความ และการกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคมโดยรวมทั้งนี้ ผลกระทบโดยภาพรวมต่อสังคม ก็คือความเป็นอยู่ในสังคมแอ่งลงสวนทางกับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ เยาวชนรุ่นต่อไปที่มีปัญหา รวมทั้งการใช้ความรุนแรงมากขึ้น ความเจ็บป่วยทางจิตพบสูงขึ้น และสังคมไทยจะอ่อนแอลง

ลักษณะของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

โดยทั่วไปลักษณะและขอบข่ายของปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่หน่วยงานและองค์กรที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกันกับปัญหานี้ได้ระบุไว้มีดังนี้

1. การทำร้ายร่างกาย (physiological assault) เป็นการทำร้ายกันโดยใช้กำลัง เช่น ตบ ตี เตะ ต่อย รวมทั้งการใช้อาวุธจนได้รับบาดเจ็บ และการฆาตกรรม
2. การทำร้ายจิตใจ (psychological / emotional / verbal abuse) เป็นการทำร้ายโดยการใช้อำพุดหรือภาษาพุดที่หยาบคาย ดูถูกเหยียดหยาม ทำให้ผู้ถูกรกระทำขาดความเชื่อมั่นและนับถือในตนเอง การกระทำดังกล่าวมีผลทางด้านจิตใจ และมีผลเสียต่อการอบรมดูแลเด็กในครอบครัว ทั้งนี้ WHO ได้ให้ความหมายของการทำร้ายจิตใจในกลุ่มสมรส ว่ารวมไปถึงการละเลยไม่สนใจ เป็นการละทิ้งคู่สมรส ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกและจิตใจอย่างสำคัญ
3. การใช้ความรุนแรงในด้านสังคม (social abuse) หมายถึง การปล่อยปละละเลย ไม่ให้ความสำคัญหรือความสนใจ การขัดขวางความก้าวหน้า การจำกัดสิทธิทางสังคม ที่พึงมี เช่น การปฏิเสธสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึงการจำกัดบริเวณด้วย
4. การใช้ความรุนแรงด้านเศรษฐกิจ (economical abuse) เป็นการควบคุมและยึดครองทรัพย์สินต่างๆ ของครอบครัว รวมทั้งการจำกัดค่าใช้จ่าย
5. การกระทำทารุณทางเพศ (sexual assault) การกระทำทารุณทางเพศถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น การข่มขืน หรือการกระทำอนาจารที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสีย

สาเหตุของความรุนแรง

การกระทำรุนแรงประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งสามารถแบ่งสาเหตุของความรุนแรงได้ดังนี้

1. **ระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม** สภาพสังคมโดยรวมที่เป็นระบบปิตาธิปไตย หรือระบบความคิดแบบที่เน้นอำนาจของผู้ชาย หรือค่านิยมชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้ยังมีค่านิยมในเรื่องบทบาททางเพศที่ผิดๆ โดยมีวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคมและทัศนคติของผู้คนในสังคมรองรับอยู่ ความเชื่อที่ผิดๆ (Myths) ในเรื่องสถานภาพและบทบาทของหญิงและชาย

1.1 ความเชื่อที่ว่าผู้ชายเป็นเพศที่แข็งแกร่ง มีอำนาจ มีพลังกำลัง และมีเหตุผลเหนือเพศหญิง ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอ นุ่มนวล ไร้เหตุผล ผู้ชายจึงเหมาะที่จะเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงจึงเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น

1.2 ความเชื่อที่ว่าความก้าวร้าวรุนแรงของผู้ชายเป็นเรื่องปกติ ถือว่ามีความเป็นชายชาตรี แต่ถ้าผู้หญิงไม่สมควรกระทำเพราะจะถูกรังแกว่าไม่มีความเป็นกุลสตรี

1.3 ความเชื่อที่ว่าศรัทธาที่ดีต้องสงบเสงี่ยมเจียมตน ไม่ต่อล้อต่อเถียงสามี ต้องอดทน เคารพเชื่อฟังสามีพร้อมทั้งปรนนิบัติสามีในทุกๆเรื่อง จากผลการศึกษาของสุนันทา สิริประภาพล (2545) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการคงอยู่หรือยุติความสัมพันธ์ของสามีภรรยาที่ถูกสามีทำร้ายร่างกาย พบค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตสมรสของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงที่มีบุตรควรอดทนทุกอย่างเพื่อให้บุตรมีพ่อ คุณค่าของภรรยาคือการมัดใจสามีให้อยู่ด้วย ภรรยาที่ดีต้องตอบสนองความต้องการทางเพศตามที่สามีต้องการ

1.4 ความเชื่อที่ว่าสามีคือเจ้าของชีวิตภรรยา การจดทะเบียนทะเบียนสมรสแสดงว่าภรรยาเป็นสมบัติของสามี (สุนันทา สิริประภาพล. 2545) มีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้ แม้แต่การทำโทษด้วยการทุบตี โดยภรรยาไม่มีสิทธิต่อต้านและบุคคลอื่นไม่สมควรเข้าไปยุ่ง ปัญหาครอบครัวต้องแก้เอง (กฤตยา อชวณิชกุล. 2546)

1.5 สามีภรรยาตีกันเป็นเรื่องของลึนกับพันกระทบกัน ยิ่งตียิ่งลูกตก บุคคลอื่นไม่สมควรสนใจ

1.6 ความเชื่อที่ว่าผู้ชายมีเมียแล้ว จะมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงอื่นอีกก็ได้ เป็นเรื่องปกติ สำหรับค่านิยมเกี่ยวกับชีวิตสมรสของผู้หญิงควรแต่งงานครั้งเดียว (สุนันทา สิริประภาพล. 2545) ถ้ามีสามีแล้ว มีความสัมพันธ์กับชายอื่น ถือว่าคบชู้ผู้ชาย เป็นหญิงไม่ดี ไม่ควรมีใครสมาคมด้วย

2. **ระดับบริบทของสังคม** ในระดับนี้มีปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความรุนแรง ซึ่ง มีผลมาจาก อัตราการว่างงานสูง อัตราอาชญากรรมสูง จำนวนแหล่งอบายมุข การแพร่ระบาดของยาเสพติด สื่อ

ลามกและสื่อรุนแรงอื่นๆ รวมถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ต่ำต้อย และการอยู่อย่างโดดเดี่ยวของผู้หญิง ส่งผลให้มีโอกาสที่จะเกิดความรุนแรงต่อผู้หญิงสูงกว่าในชุมชน ที่ปราศจากปัญหาเหล่านี้ นอกจากนี้ ยังพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม ดังนี้

2.1 สังคมที่ขาดการตื่นตัวในเรื่องสิทธิมนุษยชน และไม่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิพื้นฐานเท่าเทียมกัน จะมองว่าบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่ามีสิทธิเหนือกว่าบุคคลอื่นเป็นเรื่องปกติ สตรีและเด็กที่มีสถานภาพต่ำกว่าชาย จึงไม่ได้รับสิทธิต่างๆ เท่ากับชาย เป็นเหตุให้ถูกระทำรุนแรงหรือเอารัดเอาเปรียบมากกว่า

2.2 สังคมที่มีพฤติกรรมรุนแรงเป็นตัวอย่างให้เห็นมาก สังคมจะมองเรื่องความรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาและยอมรับความรุนแรงมากขึ้น หากพฤติกรรมบางอย่างที่สะท้อนความรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ จะยิ่งเป็นแรงจูงใจให้กระทำรุนแรง จากการศึกษาของ ร.ต. อ. วีรพล ใหญ่ อรุณ (2542) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงในครอบครัวตำรวจ ศึกษาเฉพาะกรณีนายตำรวจชั้นประทวนที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานีตำรวจนครบาล พบว่าการเคยมีส่วนร่วมหรือประสบการณ์ความรุนแรงในอดีต การยอมรับความรุนแรงของบุคคล ความโดดเดี่ยวทางสังคม สอดคล้องกับปัญชลิ โชติคุต (2541) ที่พบว่าประสบการณ์ทางอ้อมด้านความรุนแรงมีความสัมพันธ์กับการกระทำรุนแรง

2.3 สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเกิดความรุนแรง สภาพแวดล้อมที่สร้างความกดดันและความเครียด การศึกษาของศิริเพชร ศิริวัฒนา (2538) ศึกษาสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิด และผลกระทบด้านสุขภาพจิตของภรรยาที่ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงจากสามี พบว่ากลุ่มภรรยาที่ถูกกระทำรุนแรงจากสามีคือภรรยาที่ได้รับการศึกษาน้อย มีรายได้ต่ำ สภาพสังคมเศรษฐกิจระดับต่ำ ปัญหารายได้ไม่เพียงพอเป็นเหตุผลที่นำไปสู่ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

3. ระดับบริบทครอบครัว การใช้ความรุนแรงในครอบครัวมีผลมาจากความเป็นใหญ่ของชายในครอบครัว โดยเฉพาะการครอบครองทรัพย์สิน และอำนาจในการจัดการเรื่องในครอบครัวทุกด้าน การไม่พูดจาสื่อสารกันของสามีภรรยา (บุศรินทร์ คล่องพยาบาล, 2542 และ วิมลรัตน์ ศรีสุธรรม, 2546) และคนในบ้าน และความขัดแย้งในชีวิตแต่งงานครอบครัวที่มีลักษณะเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการถูกระทำรุนแรง ซึ่งปัจจัยร่วมในระดับความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวที่พบบ่อยในเรื่องพฤติกรรมความรุนแรงของครอบครัวที่มีต่อผู้หญิง ได้แก่

3.1 สภาวะที่คู่สมรสอยู่กันตามลำพังแยกจากคนอื่นและมีการควบคุมโดยสังคมน้อย หรือไม่มีใครยุ่งเกี่ยวกับครอบครัวเลย ลักษณะแบบนี้จะเกิดความรุนแรงในครอบครัวได้มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่ก่อตั้งโดยปราศจากความพร้อม

3.2 ความแตกต่างเชิงอำนาจ คนที่มีอำนาจเหนือว่าจะใช้อำนาจบังคับผู้ที่อ่อนแอกว่า ยิ่งอำนาจแตกต่างกันมาก ความรุนแรงก็ยิ่งเกิดขึ้นมาก ซึ่งอำนาจนี้เกิดขึ้นได้จากความแตกต่างของกลุ่มสมาชิกกรรมา ที่ทำให้รู้สึกถึงการมีอำนาจ การใช้สิทธิที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยอีกฝ่ายมีมากกว่าและอีกฝ่ายมีน้อย จึงทำให้เกิดพฤติกรรมที่มีทั้งผู้ใช้อำนาจ กับผู้รับอำนาจ ความแตกต่างนี้ได้แก่กรณีที่มีสมาชิกกรรมาสถานภาพทางเศรษฐกิจสูงกว่ากลุ่มสมรส (ออดี โชคส์วส์ดี. 2546) ถ้าลดความแตกต่างเชิงนี้ได้ ความรุนแรงจะลดลง ชายที่ไม่มีอำนาจควบคุมในที่ทำงานหรือในสังคมเลย แต่มีอำนาจควบคุมพฤติกรรมสมาชิกในครอบครัว จะแสดงอำนาจในครอบครัวต่อภรรยาและบุตร ซึ่งอาจแสดงในรูปการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้

3.3 การไม่ปรับตัวเข้าหากันระหว่างสมาชิกกรรมา เมื่อมีปัญหาที่จะแก้บกดเอาไว้ จนถึงจุดหนึ่งก็จะมีปากเสียงกันและนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆได้

4. ปัจจัยในระดับตัวบุคคล ปัจจัยส่วนบุคคลอาจมีผลจากการมีประสบการณ์ความรุนแรงในวัยเด็ก การมีอาวุธครอบครอง การดื่มแอลกอฮอล์ หรือการมีสารเสพติด การมีปัญหาความเครียดจากหน้าที่การงานในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งปัจจัยในระดับตัวบุคคลที่ก่อให้เกิดปัญหาการใช้ความรุนแรง ได้แก่

4.1 การเรียนรู้ของบุคคลการซึมซับความรุนแรงจากสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก ซึ่งหากครอบครัวมีการใช้ความรุนแรงอย่างสม่ำเสมอ เด็กจะซึมซับพฤติกรรมและแสดงความก้าวร้าว ยอมรับการใช้ความรุนแรง และเห็นการใช้ความรุนแรงเป็นเรื่องธรรมดา จนเกิดแนวคิดที่เชื่อว่าเมื่อมีปัญหาต้องแก้ปัญหาด้วยความรุนแรงสอดคล้องกับปัญชลี โชติคุด (2541) พบว่าการยอมรับการใช้ความรุนแรงของบิดามารดา มีความสัมพันธ์กับการกระทำรุนแรง

4.2 การไม่ยอมรับความผิดแตกต่างของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความขัดแย้งได้มาก และเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงตามมา สมาชิกกรรมาที่ขัดแย้งกัน เพราะไม่ยอมรับความแตกต่างของกันและกัน จึงจะนำไปสู่การโต้เถียง ทะเลาะกันเป็นประจำและลุกลามเป็นการทุบตีทำร้าย

4.3 การใช้สารเสพติดการเสพยารวมทั้งการดื่มสุรา ทำให้ความมีสติรู้ตัวน้อยลง การตัดสินใจผิดพลาด การควบคุมตนเองลดลง จึงทำการที่ไม่เคยกระทำมาก่อนได้มากกว่าคนที่มีการควบคุมตนเองได้ดี ซึ่งการศึกษาของบุครินท์ คล่องพยาบาล (2542) พบปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการถูกทำร้ายของภรรยา คือการใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของสามีและภรรยา รวมถึงการเล่นการพนัน

การแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรส

จากสาเหตุของความรุนแรง ที่สามารถแยกได้ออกเป็น 4 ประเด็นหลักสำคัญ อันได้แก่ ระดับโครงสร้างทางสังคมโดยรวม ระดับบริบทของสังคม ระดับบริบทครอบครัวและปัจจัยในระดับตัวบุคคลนั้น สามารถระบุวิธีการแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรส โดยแยกออกเป็นมุมมอง 2 ประการ คือวิธีการแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรสที่ต้องแก้ไขฉับพลัน และการแก้ไขปัญหานี้ในระยะยาว ซึ่งมุมมองทั้ง 2 ประการนี้ มีรายละเอียด ดังนี้

■ การแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรสที่ต้องแก้ไขฉับพลัน

เนื่องจากเหตุการณ์ปัจจุบันของสังคมไทย ที่มีอัตราคู่สมรสได้รับการกระทำความรุนแรงต่อสภาพร่างกายและจิตใจที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ถูกกระทำความรุนแรงดังกล่าวส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเพศหญิง ซึ่งเป็นผู้รองรับอารมณ์และความรุนแรงที่สามีเป็นผู้กระทำ ทั้งนี้ความรุนแรงดังกล่าวเริ่มตั้งแต่บาดเจ็บเพียงเล็กน้อยไปจนถึงการเสียชีวิต ดังนั้นการแก้ปัญหาความรุนแรงสำหรับคู่สมรสที่ประสบกับความรุนแรงที่อยู่ในขั้นที่ 4 และ 5 ซึ่งเป็นขั้นที่เกิดการแสดงออกด้านความรุนแรงชัดเจนแล้วนั้น จำเป็นที่จะต้องแก้ไขอย่างฉับพลัน ดังนี้

- การให้คำปรึกษารอบครอบครัวด้วยการใช้เทคนิคจิตบำบัดครอบครัว

สำหรับคู่สมรสที่ประสบกับปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว แต่ยังเห็นว่าชีวิตคู่ของตนยังสามารถที่จะประคับประคองและแก้ไขได้ คู่สมรสสามารถเข้าพบจิตแพทย์เพื่อร้องขอการใช้เทคนิคจิตบำบัดครอบครัว ซึ่งวิธีการนี้เป็นวิธีการที่คู่สมรสจะต้องเห็นพ้องต้องกันว่าจะเข้ารับการบำบัดดังกล่าว โดยทั้งคู่ต้องตระหนักถึงความสำคัญของการบำบัดที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นเพื่ออนาคตของครอบครัวของตน

การให้คำปรึกษารอบครอบครัวถือเป็นกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือไม่เพียงแต่คู่สมรสแต่จะให้การดูแลครอบครัวทั้งครอบครัว โดยที่สมาชิกในครอบครัวเริ่มตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปเข้ารับการให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้เกิดความสมดุลในการปฏิบัติหน้าที่ในครอบครัว และสมาชิกทุกคนสามารถจัดการกับความทุกข์ที่ประสบได้ดีขึ้นและสามารถปรับตัวได้ดียิ่งขึ้น (นิติตปริญาเอก สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษา รุ่นที่ 4, 2549) สำหรับการให้คำปรึกษารอบครอบครัวในปัจจุบันมีวิธีที่เป็นที่นิยม เรียกว่าเทคนิคจิตบำบัดครอบครัว โดยมีทฤษฎีที่สนับสนุนและนิยมใช้กันมาจนถึงปัจจุบันนี้ด้วยกัน 2 วิธี ดังนี้

1. การบำบัดครอบครัวเชิงโครงสร้าง : เน้นการมองครอบครัวอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวให้เหมาะสมยิ่งขึ้น พยายามให้

สมาชิกทุกคนผูกพันสามัคคี และให้มีเจตคติที่เป็นทางบวกต่อครอบครัว พร้อมสร้างสภาพแวดล้อมใหม่ให้เกิดการเรียนรู้

2. ทฤษฎีจิตบำบัดครอบครัวเชิงพฤติกรรมและการรู้คิด (Behavior Cognitive Model Theory) : เป็นมุมมองที่เห็นว่าครอบครัวและคู่สมรสได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมของตน พฤติกรรมจึงมาจากการเรียนรู้ ดังนั้นการปรับพฤติกรรมด้วยการแทนที่ด้วยพฤติกรรมที่สามารถปรับได้ (Adaptive) วิธีการนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสอนรูปแบบให้ครอบครัวสามารถปรับตัวได้ เช่น ทักษะการสื่อสาร การแก้ไขปัญหา เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อบรรเทาพฤติกรรมที่บกพร่องให้ทุเลาลงได้

- การสนับสนุนศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ และการสนับสนุนกระบวนการครอบครัวสมานฉันท์เชิงบูรณาการ

เมื่อกล่าวถึงการสนับสนุนการสร้างเครือข่ายบริการแบบเบ็ดเสร็จแล้ว ก็จะพบว่าในปัจจุบันทางหน่วยงานภาครัฐได้จัดตั้งศูนย์บริการสำหรับดูแลเหยื่อของความรุนแรง ซึ่งเน้นไปที่เพศหญิง โดยใช้ชื่อศูนย์บริการดังกล่าวว่า “ศูนย์บริการในภาวะวิกฤติแบบครบวงจร (One-stop crisis Center)” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “ศูนย์พึ่งได้” มาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา โดยจะตั้งศูนย์ดังกล่าวไว้ตามโรงพยาบาลอย่างน้อย 1 แห่งในทุกภูมิภาคของประเทศไทย และได้เริ่มขยายการให้บริการตามโรงพยาบาลต่างๆ ให้มากขึ้นเป็น 20 แห่งตามลำดับ พร้อมทั้งวางเป้าหมายจะกระจายให้มากขึ้นอีก 104 แห่งทั่วประเทศ แต่ในปี พ.ศ. 2548 กระทรวงสาธารณสุขได้เข้าทำการศึกษาถึงการให้บริการศูนย์ฯ ของเหยื่อความรุนแรง ก็พบว่าผู้ได้รับความรุนแรงเหล่านั้นได้รับการบริการที่ดีขึ้นจริง แต่ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องขยายการบริการให้มากขึ้น พร้อมทั้งการจัดระบบอย่างเข้มแข็ง (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน). 2548) ซึ่งรวมไปถึงท่าทีของบุคลากร การเก็บรักษาความลับ และการคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้ตกเป็นเหยื่อ

นอกจากศูนย์พึ่งได้แห่งนี้แล้ว รศ.นพ.รณชัย คงสกนธ์ ได้ให้รายละเอียดแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับการสนับสนุนกระบวนการครอบครัวสมานฉันท์เชิงบูรณาการ ไว้ในการบรรยายพิเศษที่สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2549 ที่ผ่านมามีวาทะของสำนักงานตำรวจแห่งชาติปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรสและครอบครัว ด้วยการใช้กระบวนการครอบครัวสมานฉันท์เชิงบูรณาการ ซึ่งรวบรวมการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไว้ในการติดต่อขอเข้ารับความช่วยเหลือเพียงจุดเดียว โดยองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือผู้ถูกกระทำ เช่น โรงพยาบาล บ้านพักฉุกเฉิน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ อัยการ กรมคุมประพฤติ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเพราะการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวไม่สามารถดำเนินการได้โดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งหรือวิธีใดวิธีหนึ่ง

เท่านั้น ซึ่งกระบวนการประสานงานของการใช้กระบวนการครอบครัวสมานฉันท์เชิงบูรณาการ จะเริ่มจากการรับแจ้งเหตุที่สถานีตำรวจ ลำดับต่อไปเป็นการดำเนินการเบื้องต้นและสอบถามความประสงค์ ใช้กระบวนการครอบครัวสมานฉันท์ และสุดท้ายหากคู่กรณีไม่สามารถตกลงกันได้ ก็จะประสานงานส่งต่อพนักงานคุมประพฤติเพื่อดำเนินการกระบวนการครอบครัวสมานฉันท์ต่อไป

ถึงกระนั้นการใช้กระบวนการครอบครัวสมานฉันท์เชิงบูรณาการยังคงอยู่ในระหว่างการดำเนินการ และยังไม่เห็นผลเป็นรูปธรรม หากว่าได้มีการสนับสนุนต่อไปอย่างจริงจัง เชื่อว่ากระบวนการดังกล่าวสามารถเข้ามาแก้ไขความรุนแรงที่เห็นชัดในเบื้องต้นได้

■ การแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรสที่ต้องแก้ไขในระยะยาว

จากกระบวนการข้างต้นที่สังเกตเห็นถึงความเร่งด่วนของปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรส ซึ่งจะเป็นกลวิธีที่ใช้ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และมุ่งหมายจะช่วยเหลือผู้ที่กำลังประสบกับปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรส แต่ความรุนแรงในชีวิตสมรสไม่สามารถแก้ไขได้เพียงการแก้ปัญหาเพียงปลายเหตุ แต่สมควรให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาในระยะยาว โดยอาศัยความร่วมมือจากบุคคล ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะเข้าช่วยเหลือและสนับสนุนให้การแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรสอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรมนั้นมีความเป็นไปได้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้สามารถรวบรวมและเสนอแนะแนวคิดเพื่อการแก้ปัญหาความรุนแรงดังกล่าวในระยะยาวไว้ดังนี้

- การสนับสนุนให้มีโปรแกรมการให้ความรู้ก่อนการแต่งงาน (Premarital Education)

ในประเทศฝั่งตะวันตกได้มีการจัดโปรแกรมการให้ความรู้ก่อนการแต่งงานเพื่อคู่สมรสทั้งที่จดทะเบียนหรือไม่ก็ตาม โดยเฉพาะเมื่อการแต่งงานนั้นจัดกระทำขึ้นตามประเพณีศาสนา ซึ่งทางศาสนาคริสต์จะมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตแต่งงานที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ทำการศึกษาประโยชน์ของโปรแกรมการให้ความรู้ก่อนการแต่งงาน ซึ่งพบว่าให้ประโยชน์หลายประการต่อคู่สมรส อาทิงานวิจัยของสแตนลีย์และคณะ (Stanley et. al. 2006) ที่พบว่า การได้รับการอบรมก่อนการแต่งงานมีผลต่อความพึงพอใจและความผูกพันในชีวิตสมรส และลดความขัดแย้งในชีวิตคู่ให้ลดต่ำลงได้ อันส่งผลสุดท้ายที่จะทำให้อัตราการหย่าร้างลดลงไปด้วย เป็นต้น อย่างไรก็ตามการให้โปรแกรมการให้ความรู้ก่อนการแต่งงานในปัจจุบันของไทย จัดทำขึ้นในรูปของการให้คำปรึกษาทางสุขภาพเป็นสำคัญ โดยในโรงพยาบาลส่วนใหญ่จะมีการจัดโปรแกรมปรึกษาทางสุขภาพเช่นนี้ไว้บริการคู่แต่งงาน แต่การให้ความรู้ที่สำคัญต่อการใช้ชีวิตคู่ในอนาคตนั้นยังไม่มีการจัดให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง มีเพียงโครงการให้ความรู้กับคู่รักและคู่สมรสที่จัดขึ้นโดย

กระทรวงสาธารณสุขในปีพ.ศ. 2545 ซึ่งก็จัดกระทำขึ้นเพียงปีเดียว และไม่ได้จัดขึ้นอีกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง สามารถรวบรวมทักษะที่จำเป็นสำหรับคู่สมรส เพื่อนำไปสู่การรักษาคุณภาพชีวิตและลดโอกาสการเกิดความรุนแรงในชีวิตสมรสให้ต่ำลงได้ ซึ่งจะมีทักษะสำคัญได้แก่

- **การเรียนรู้ชีวิตหลังการแต่งงาน:** เป็นเรื่องสำคัญที่เราพบว่าคู่แต่งงานหลายคนไม่ได้เตรียมตัวเตรียมใจต่อการเปลี่ยนแปลง ที่สามารถเกิดขึ้นได้หลังจากการแต่งงาน
- **ทักษะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง:** จะมีการสอนและส่งเสริมให้คู่สมรสรับรู้ก่อนเป็นเบื้องต้นก็คือการแก้ปัญหาเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น
- **การฝึกการให้อภัยทาน:** ในประเทศทางตะวันตกได้ให้ความสนใจทำการวิจัยด้านการให้อภัยมากขึ้น โดยเรียกว่า Forgiveness แนวคิดนี้จึงประกอบด้วย การให้อภัย การคืนดี และความตั้งใจที่จะออกไปจากวงจรที่เป็นลบต่อชีวิตคู่ รวมถึงสามารถลดอารมณ์ทางด้านลบ เช่น การมุ่งหวังแก่แค้น เป็นต้น (Fincham and Beach, 2004)

สำหรับแนวคิดด้านอภัยทานในพุทธศาสนานั้น ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของศาสนา โดยเมื่อคู่สมรสมีปัญหาขัดแย้งในเรื่องใดๆ แล้วพร้อมจะให้อภัยซึ่งกันและกัน ย่อมส่งผลทำให้ความขัดแย้งนั้นได้รับการแก้ไขในทิศทางที่เป็นบวก สอดคล้องกับการศึกษาของฟินแชมและบีช (Fincham and Beach, 2004) ซึ่งได้ศึกษาการให้อภัยและการแก้ปัญหาที่เกิดจากชีวิตสมรส โดยผลการศึกษาให้ผลที่สนับสนุนว่าถ้าคู่สมรสมีการให้อภัยอีกฝ่ายแล้ว เขามักจะมีความสามารถในการแก้ปัญหาในชีวิตคู่ได้ดี

- **ทักษะการสื่อสารระหว่างคู่สมรส:** ทักษะการสื่อสารที่ดีระหว่างคู่สมรสจึงเป็นประเด็นที่ผู้ปรารถนาจะแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตคู่จะต้องตระหนักและพยายามที่จะส่งเสริมการมีทักษะการสื่อสารระหว่างคู่ชีวิตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นให้ได้
- **การให้ความรู้ด้านความเท่าเทียมและความแตกต่างระหว่างเพศ :** เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่จะแก้ไขปัญหอันสืบเนื่องมาจากค่านิยมดั้งเดิม แต่กระนั้นการให้ความรู้ถึงความเท่าเทียมกันทางเพศ การเรียนรู้ความเท่าเทียมจึงถือเป็นการให้ความรู้พื้นฐานของสิทธิมนุษยชน ในขณะที่เดียวกันความแตกต่างระหว่างเพศก็ทำให้คู่สมรสเข้าใจกันและกัน ได้มากขึ้นได้
- **การสร้างทัศนคติที่ดีต่อคู่สมรส:** แท้จริงทัศนคติเป็นพื้นฐานของการแสดงออกทางพฤติกรรม เมื่อบุคคลคิดอย่างไรก็มักจะแสดงออกมาเช่นนั้น ดังนั้นถ้าคู่สมรสได้ฝึกการสร้าง

ทัศนคติที่เป็นบวกต่อคู่สมรสอย่างสม่ำเสมอ ก็ย่อมนำไปสู่การกระทำที่เป็นบวก คือเป็นในทิศทางที่ดีไม่ทำร้ายต่อกันนั่นเอง

- การสนับสนุนการออกกฎหมายหรือพระราชบัญญัติเพื่อขจัดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ในทางปฏิบัติแล้วเราพบว่าในประเทศไทย กฎหมายหรือพระราชบัญญัติได้กำหนดโทษสำหรับคู่สมรสที่ประสบความรุนแรงแฝงไว้ในกฎหมายแพ่งและอาญา แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีการใช้กฎหมายหรือพระราชบัญญัติที่ระบุโทษสำหรับคู่สมรสที่ก่อปัญหาความรุนแรงไว้โดยตรง ดังนั้นการออกกฎหมายและพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ได้รับการกระทำรุนแรงในชีวิตสมรสและครอบครัวโดยตรง จึงเป็นการเสริมความเชื่อมั่นให้กับผู้เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ มูลนิธิ หรือโรงพยาบาลและศูนย์พึ่งได้ ที่จะยื่นมือเข้าช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบอย่างถูกกฎหมายและปราศจากข้อโต้แย้งจากค่านิยมดั้งเดิม ถือเป็นวิธีการป้องกันและปกป้องผู้ถูกละเมิดได้อย่างเป็นรูปธรรม

- การสนับสนุนการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งป้องกันและรักษาความรุนแรงในชีวิตสมรสและครอบครัว

ประเด็นของการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งป้องกันและรักษาความรุนแรงในชีวิตสมรสและครอบครัวนี้ ถือเป็น การแก้ไขปัญหาได้อย่างถาวรประการหนึ่ง เนื่องจากชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิก รวมทั้งเป็นการป้องกันและลงโทษผู้กระทำความรุนแรงต่อคู่สมรสและคนในครอบครัวด้วยกระบวนการทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจและการปรับตัวของผู้ที่กระทำความผิดได้เป็นอย่างดี เช่น ผลการศึกษาของมูลนิธิเพื่อนหญิงในปี พ.ศ. 2546 (จะเด็จ เชาววิไล, 2548) ซึ่งทำโครงการลดเหล้า ลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กในกรณีศึกษาตัวอย่างชุมชนโนนหนามแท่ง จ. อำนาจเจริญ มาเป็นบทเรียนถึงโครงการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ

*** การสนับสนุนให้ปลูกฝังความคิดที่ถูกต้องด้านความเท่าเทียมกันทางเพศและสิทธิตั้งแต่วัยเด็ก**

ความคิดด้านความไม่เท่าเทียมกันทางเพศควรได้รับการแก้ไขและส่งเสริมให้มีการปลูกฝังความคิดที่เกี่ยวกับความเท่าเทียมกันทางเพศและสิทธิความเป็นมนุษย์ไว้ในหลักสูตรการศึกษาตั้งแต่ระดับประถม เพราะถือเป็น การปลูกฝังที่สามารถกระทำได้และทำให้เกิดการเรียนรู้และจดจำตั้งแต่วัยเยาว์ สถาบันการศึกษาจึงเป็นแหล่งของการขัดเกลาให้เยาวชนมีความคิดที่ถูกต้อง มีศีลธรรมและรู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนได้จริง

*** การสนับสนุนด้านเศรษฐกิจด้วยการฝึกงานด้านอาชีพ**

สามารถบรรจุการฝึกงานด้านอาชีพไว้เป็นหลักสูตรสำคัญของการศึกษานอกโรงเรียน รวมถึงการสนับสนุนให้หลักสูตรการศึกษาสายสามัญมีการให้ความสำคัญต่อการฝึกงานด้านอาชีพ ที่สามารถสร้างการรับรู้เป็นรูปธรรมว่าสามารถนำไปสร้างเป็นอาชีพได้จริง

การแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรสไม่สามารถแก้ไขด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่งเท่านั้น มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นกระบวนการจากทุกภาคฝ่าย และกระทำอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การแก้ไขปัญหานี้เป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืน โดยครอบคลุมสาเหตุของปัญหาระดับโครงสร้างทางสังคม ระดับบริบทของสังคม ระดับบริบทครอบครัวและปัจเจกในระดับตัวบุคคลนั้น อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาความรุนแรงในชีวิตสมรส จะต้องได้รับการตระหนักว่ามีความสำคัญต่อการเกิดปัญหาในระดับชุมชนและระดับประเทศ และการแก้ไขความรุนแรงในชีวิตสมรส ถือเป็น การแก้ไขปัญหาสังคมจากจุดกำเนิดได้อย่างแท้จริง รวมทั้งควรมีการศึกษาค้นคว้าหาหนทางแก้ไขปัญหานี้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ละทิ้งปัญหาเพราะเห็นว่ามีผู้ให้ความสนใจเพิ่มขึ้นแล้ว เพราะหากปัญหานี้ถูกละเลยย่อมไม่อาจทำให้วงจรความรุนแรงในชีวิตครอบครัวได้รับการแก้ไขและตัดวงจรนั้นทิ้งไป

บรรณานุกรม

กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. (2546). ความรุนแรงในชีวิตคู่กับสุขภาพผู้หญิง. กรุงเทพฯ :

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.

งามตา วนินทานนท์. (2548). “การวิจัยเพื่อสร้างระบบดัชนีคุณภาพชีวิตสมรสในครอบครัวไทย”.

วารสารจิตพฤติกรรมศาสตร์: ระบบพฤติกรรมไทย. ปีที่ 2. หน้า 38 – 72.

จะเด็จ เซวานวิไล. (2548). “ผู้ชายเลิกเหล้า หัวใจไร้ความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก”. ใน เอกสาร

ประกอบการประชุม เรื่องวัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความรุนแรง. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร.

โชติมา กาญจนกุล. (2540). ความรุนแรงในครอบครัว: การศึกษาการทำร้ายร่างกายภรรยา.

ปริญญาบัณฑิตศึกษาศาสตร์บัณฑิต (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- นิจวรรณ วีรวัฒน์ โนม. (2540). ความรุนแรงต่อสตรี ; ศึกษาในกลุ่มผู้หญิงอายุ 15-44 ปี ที่มารับ
บริการ ณ. แผนกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลชัยนาท. ปรินิพนธ์วิทยาสตรัมหาบัณฑิต
(สาธาณสุขศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- มาฆะ ชิตตะสังคะ “ความรุนแรงในครอบครัว : สิ่งที่สังคมต้องเรียนรู้เรื่องครอบครัวศึกษา”
จาก <http://www.nu.ac.th/office/gentle/violence.htm> สืบค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2549.
- มูลนิธิเพื่อนหญิง. (2548). สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว รอบปี 2548. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิเพื่อนหญิง.
- มูลนิธิสร้างเสริมสุขภาพผู้หญิง. (2547). รูปแบบและคำศัพท์ในการเสนอข่าวประเด็น
ความรุนแรงในครอบครัว. กรุงเทพฯ: เอกสารประกอบการประชุม ครั้งที่ 3
คณะทำงานพัฒนาแนวทางการเสนอข่าวประเด็นผู้หญิง.
- รณชัย คงสกนธ์. “ความรุนแรงในครอบครัว ภัยเงียบของสังคม” จาก
<http://www.nareelux.org/KnowledgeManage/DomesticViolence/1-SilentRisk.htm>
สืบค้นเมื่อ 13 สิงหาคม 2549.
- รณชัย คงสกนธ์. เอกสารประกอบการบรรยายหัวข้อเรื่อง “Domestic Violence”.
วันที่ 25 กรกฎาคม 2549 ที่สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คุณานันท์ แสงอาทิตย์. (2548). “อย่าเป็นเหยื่อความรุนแรงในครอบครัว”. ไรเดอร์ ใต้เจสท์.
กันยายน. หน้า 116 – 125.
- ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร. (2548). “ข่มขืนกับชีวิตคู่” ใน เอกสารประกอบการประชุม เรื่องวัฒนธรรมไร้
อคติชีวิตไร้ความรุนแรง. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร.
- ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร. (2548). เอกสารประกอบการประชุม เรื่องวัฒนธรรมไร้อคติ ชีวิตไร้ความ
รุนแรง. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร.
- สุภา หมั่นแก้ว. (2546). การศึกษาความรุนแรงต่อสตรี: ศึกษากรณีหญิงที่มารับบริการของ
โรงพยาบาลกรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานแพทย์ กรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิตบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- Fawcett, Barbara et al. (1996). **Violence and gender relations**. London: Sage publications.
- Malley – Morrison, Kathleen and Hines, Denise A. (2004). **Family violence in a cultural
perspective**. CA: Sage Publications.
- Marianne Hester; Liz Kelly; & Jill Radford. (1995). **Women, Violence and Male Power**.
Buckingham; Open University Press.